

kastes selvstændig og kyndig behandling (af Ahasver v. Brandt) – måske med lidt rigelig fremhævelse af kongers og fyrsters rolle (kun en enkelt yderligere anke: Politikens Danmarkshistorie er glemt). Ypperlige registre fuldender billedet af en fremragende håndbog indenfor sin begrænsning, statshistorien.

Mikael Venge

Theodor Schieder (ed.): Handbuch der europäischen Geschichte, 4: Europa im Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung. Union Verlag, Stuttgart, 1968. xv + 853 s.

Det fjerde bind i syvbindsværket »Handbuch der europäischen Geschichte« sigter mod at behandle perioden fra 1648 til 1789. Denne periodisering har lange traditioner; og selvom den kan diskuteres – og bliver diskuteret – og selvom den ikke snævert kan fastholdes for en række apsekters og en række staters vedkommende (jvfr. nedenfor), er det på den anden side næppe muligt at pege på en i sin helhed mere hensigtsmæssig afgrænsning.

De 775 tekstsider indledes med et 165 sider stort afsnit af bindets udgiver, professor Fritz Wagner om »Die Einheit der Epoche«. I den derpå følgende »Geschichtliche Entwicklung Europas« behandler en række – overvejende tyske – specialister Frankrig (1661–1789), Storbritannien (1660–1783), det tysk-østrigste område (1648–1803), Rusland (1689–1796), de skandinaviske riger (1654–1772), de iberiske stater (1659–1788), Italien (18. århundrede), de Forenede Nederlande (1648–1795), Schweiz (1648–1789), Polen (1668–1795) og de europæiske dele af Osmaneriget (1648–1789).

»Die Einheit der Epoche« er nok bindets interessanteste bidrag; og heri argumenterer udgiveren for, at der igennem perioden virkelig eksisterede en sådan enhed. Betragtninger om »Das Bewusstsein einer Schicksalsgemeinschaft, die den weissen Mann und seine Hochkultur von anderen Erdteilen abhob« (s. 61), og om, at »die Europa-Ideologie ist zu einer Macht im öffentlichen Leben geworden« (s. 63) kan ikke siges at have virket overbevisende på en på forhånd skeptisk anmelder. Det må dog på den anden side medgives, at forfatteren påpeger så mange, væsentlige og hver for sig overbevisende fællestræk hvad angår statstanker, forfatningsopfattelser, folkeret, udenrigspolitik, økonomiske og sociale forhold, samt trosliv, videnskab, publicistik og kunst, at den forelagte tese om eksistensen af en europæisk enhed på væsentlige punkter må gøre krav på opmærksomhed. Referencerammen er hovedsagelig – men på ingen måde udelukkende – centraleuropæisk. På baggrund af det stærke angelsaksiske islæt i mange tilsvarende oversigtsfremstillinger kan dette dog – ikke mindst for nordiske historikere – formentlig karakteriseres som en fordel.

De 11 forfattere af de statsligt afgrænsede kapitler har fået meget frie hænder; og dette har sat sit præg på de enkelte afsnit. Et væsentligt krav må her være, at der gives en alsidig redegørelse for det enkelte områdes historie, og at de meddelte data er præcise og korrekte. En efterprøvning heraf må nødvendigvis koncentreres til de områder, hvor anmelderen besidder rimelig sagkundskab. Efterprøvningen efterlader det indtryk, at vedkommende afsnit i så henseende befinder sig på et højt niveau; og referencer til enkelte skønhedspletter ville optage urimelig plads i forhold til deres betydning. Det må imidlertid være på sin plads at gøre opmærksom på, at indenrigspolitik og udenrigspolitik i ret snæver og traditionel forstand dominerer de fleste afsnit, eftersom dette står i et vist modsætningsforhold til værkets erklærede sigte, nemlig at behandle den politiske udvikling i begrebets videste og bredeste betydning (s. 1).

For samtlige afsnits vedkommende er der lagt et vældigt arbejde i de omfattende se-

lektive bibliografier, hvor hovedvægten bevidst er lagt på den seneste litteratur om emnet. Både i tekst og apparat lever det foreliggende bind således på udmærket vis op til værket intention om at være en »Handbuch der europäischen Geschichte«.

Ole Feldbæk

J.-P. Gutton: *La société et les pauvres en Europe (XVIe–XVIIIe siècle)*. Collection SUP: l'histoire, section dir. par R. Mousnier, 18. Presses universitaires de France, Paris, 1974. 207 s.

Trods sit populære anlæg giver forf. en forbilledligt klar og velskrevet analyse (snarere end oversigt) over et vigtigt og forsømt emne. Fattigbegrebet afgrænses efter samtidens egne normer til mennesker, som kun havde deres hænder til at skaffe sig udkommet, men det sættes også i relation til andre grupper af besiddelsesløse (tiggere, vagabonder, banditer) og til det organiserede samfunds reaktioner. Guttons hovedsynspunkt er, at den væsentlige årsag til pauperismen, som socialt og begrebsmæssigt røber stor uforanderlighed over hele perioden, ligger i Europas økonomiske og sociale struktur, de regionalt afgrænsede, økonomiske enheder, i de hyppige subsistenskriser og i den snævre beskæftigelsesmargin, som medførte permanent underbeskæftigelse. Særligt frugtbart er det vel for sammenhængen, at fattigdommens vækst sættes i forbindelse med 1500-tallets stærke befolkningsvækst (foreløbig dog som en arbejdshypotese). Materialeafgrænsningen er nok for snævert fransk og sydeuropæisk, men forf.s analyser og synspunkter er dog så principielt betydningsfulde, at de også fortjener opmærksomhed på vore breddegrader.

E. Ladewig Petersen

The intellectual revolution of the seventeenth century. Past and Present Series. Edited by Charles Webster. Routledge and Kegan Paul, London and Boston. 445 s. £ 5.95.

Dette bind af Past and Present serien indeholder en række debatterende artikler af amerikanske og britiske idéhistorikere om idéhistoriske emner fra 1600-tallets England. Fire artikler af C. B. Macpherson (Torontos universitet) og John F. H. New (Waterloos universitet) drejer sig om fortolkningen af den engelske politiske filosof *James Harringtons* teorier. Denne der under Cromwell havde udgivet sit hovedværk 'The Commonwealth of Oceana' (1656), kom ind på tanker, der især foregreb den senere fysiokratisme. Han har senere været genstand for grundig behandling af britiske åndshistorikere. Problemet i denne debat er nærmest om hans værk skal opfattes som en utopi, eller om det var en ikklædning af realistiske forslag, og som sådan skulle indgå i samtidens politiske bestræbelser.

En anden artikelrække af Roger Howell (Bowdoin College), David Brewster (Falls Church, Virginia), G. E. Aylmer (Yorks universitet) diskuterer det politiske program hos de forskellige retninger af *the levellers*, en religiøs-politisk sekt på Cromwells tid, hvor Cromwell forfulgte de mest radikale som statsfarlige. – Der findes i værket også aftryk og omtale af hidtil ukendte skrifter fra samme periode af G. E. Aylmer, Keith Thomas (Oxford) og J. A. W. Gunn (Kingston).

Den engelske fysiolog og opdager af blodets kredsløb *William Harvey* havde ligesom andre store videnskabsmænd på den tid en almindelig metafysisk, religiøs og politisk indstilling som baggrund for sin videnskabelige tænkning, og den diskuteres af Gweneth Whitteridge (Oxford), Christopher Hill (Oxford).